

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ**

ІЛЬЧЕНКО-СЮЙВА Леся Василівна

УДК 338.24:336.7 (477):330.35

**ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

КИЇВ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національній академії державного управління при Президентові України.

- Науковий керівник** – доктор економічних наук, професор, академік УААН
ГАЙДУЦЬКИЙ Павло Іванович,
Секретаріат Президента України,
радник Президента України.
- Офіційні опоненти:** доктор економічних наук, професор
БУРАКОВСЬКИЙ Ігор Валентинович,
Національний університет
“Кієво-Могилянська академія”,
професор кафедри економічної теорії;
- кандидат наук з державного управління
КУЗЬМИН Марта Павлівна,
Київська обласна державна адміністрація,
радник Голови.
- Провідна установа** – Національний інститут стратегічних досліджень,
відділ економічної та соціальної стратегії,
м. Київ.

Захист відбудеться “6” вересня 2005 р. о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.810.02 у Національній академії державного управління при Президентові України за адресою: 03057, м. Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20, к. 212.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії державного управління при Президентові України (03057, м. Київ-57, вул. Ежена Потьє, 20).

Автореферат розісланий “5” серпня 2005 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О.В. Жабенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКИ РОБОТИ

Актуальність теми визначається необхідністю застосування в Україні комплексного підходу до розвитку економіки загалом та фінансово-грошової сфери зокрема, який потребує глибокого розуміння відповідних економічних процесів і визначення ролі державного управління в нових умовах розвитку економіки.

На сучасному етапі становлення України та її інтеграції до європейського співтовариства важливим стає впровадження стандартів існуючої демократичної системи та формування відповідних механізмів державного управління.

Велика кількість різноманітних теоретичних підходів до визначення суті грошей та грошово-кредитних відносин, а отже, вибору і використання грошово-кредитних важелів державного управління розвитком економіки потребує їх системного аналізу, синтезу та порівняння, визначення позитивних і негативних аспектів використання теоретичних знань для формування каналів, які б пов'язали між собою грошовий обіг та виробничу сферу. Йдеться про ту частину теорії грошей, в якій характеризуються суть, принципи, механізми формування та впровадження грошово-кредитної політики, а також її взаємозв'язки та координація з іншими складовими економічної політики держави.

Актуальність розгляду особливостей грошово-кредитного механізму державного управління зумовлена важливістю утримання та примноження досягнень фінансової стабілізації та посилення ролі державної грошово-кредитної політики в реалізації стратегії економічного зростання України. Досвід багатьох країн світу доводить, що ефективно поєднання різних інструментів державного регулювання грошово-кредитної сфери дає змогу вирішити проблему тимчасової нестачі ліквідності фінансових посередників, запобігаючи при цьому її переростанню в кризу платоспроможності, а також ефективно використовувати можливості для зростання та розвитку економіки як єдиного цілого.

Вітчизняні та зарубіжні фахівці у своїх працях неодноразово наголошували на тому, що досягнення найбільш значущих результатів у грошово-кредитній сфері можливе лише за умови виваженого, чіткого та послідовного впровадження системи відповідних заходів. А отже, необхідними є розробка методологічної та методичної основи досліджень процесів грошово-кредитного обігу та обґрунтованість комплексу державних заходів щодо реалізації ефективного грошово-кредитного механізму державного регулювання економічних процесів. Тісний зв'язок між грошово-кредитною та бюджетно-податковою політиками, а також їх безпосередній та опосередкований вплив на всі сфери життєдіяльності країни в цілому та розвиток реального сектора економіки країни зокрема, підтверджені досвідом не тільки розвинених країн, країн Центральної та Східної Європи, а й власне українськими реаліями, що ще раз доводить необхідність ґрунтовного вивчення теоретико-методологічного підґрунтя формування та впровадження грошово-кредитної політики.

Методологічну основу дослідження становлять роботи класиків економічної думки Л.Вальраса, В.Джеволса, Дж.М.Кейнса, Дж.Локка, А.Маршала, Л.Мізеса, Дж.С.Мілля, А.Пігу, Д.Рікардо, А.Сміта, І.Фішера, М.Фрідмана, Д.Юма та інших.

Питання вибору та використання важелів державного управління у забезпеченні умов економічного зростання в Україні розглядалось у наукових та науково-методичних роботах вітчизняних науковців і фахівців, зокрема В.Д.Бакуменка, В.Г.Бодрова, В.Є.Воротіна, П.І.Гайдуцького, В.М.Гейця, С.Д.Дзюбика, О.І.Кілієвича, Б.О.Кравченка, В.М.Князева, О.Ю.Лебединської, Е.М.Лібанової, В.І.Лугового, І.О.Луїної, А.В.Мерзляк, Н.Р.Нижник, Н.О.Парфенцевої, В.Т.Пятницького, Я.Ф.Радиша, І.В.Розпутенка, В.В.Тертички, В.В.Токовенко.

Значний науковий доробок у формуванні теорії грошово-кредитного регулювання належить провідним вітчизняним вченим: І.В.Бураковському, А.І.Гальчинському,

О.В.Дзюблюку, Л.О.Донченко, О.М.Іваницькій, М.П.Кузьмин, В.Д.Лагутіну, В.І.Лисицькому, І.О.Лютому, В.І.Міщенку, О.І.Петрику, М.І.Савлуку, В.С.Стельмаху, А.А.Чухно, В.В.Юрчишину, В.А.Ющенку.

Вагомий науковий внесок у висвітлення питань державного регулювання грошового обігу, ролі та функцій центрального банку та місця і значення фінансових посередників у забезпеченні економічного зростання в ринковій економіці зробили такі іноземні фахівці, як Й.Брад, О.Гаврилишин, М.Домбровські, П.Кругман, Й.Лінн, Ф.Мишкін, Г.Пьоніш, Дж.Сакс, Дж. Сорос, Л.Фігліоль, С.Фішер, Дж.Хансен, Я.Ширмер.

Незважаючи на досягнення вказаних вище вчених, питання ефективного поєднання прямих та непрямих інструментів державного регулювання грошового обігу, приведення їх у відповідність з вимогами, що пов'язані із наближенням України до інтеграції в Європейський Союз, потребують більш детального та системного вивчення. Дієвість використання цих інструментів передусім залежить від ступеня досконалості побудови та рівня розвитку сектора фінансових посередників та врегулювання їх відносин із центральних банком.

Зазначене свідчить про велику актуальність проблематики та необхідність проведення ґрунтовних досліджень цих аспектів державного регулювання у сфері грошового обігу в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи “Методологічні та інституційні засади державного регулювання економіки” Національної академії державного управління при Президентові України, державний реєстраційний номер 0103U006821, у розробці якої автор брала безпосередню участь. Внесок автора у виконання цієї науково-дослідницької теми полягав в опрацюванні грошово-кредитних механізмів державного регулювання в Україні у контексті інтеграційних процесів у Європі.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є науково-теоретичне узагальнення та обґрунтування напрямів і практичних рекомендацій щодо вибору дієвих механізмів державного регулювання пропозиції грошей в економіці України з огляду на наближення країни до інтеграції в європейське співтовариство.

Для досягнення мети було поставлено цілу низку взаємопов'язаних *завдань*, пріоритетність яких визначається актуальністю, станом і динамікою економічних процесів, та реформуванням грошово-кредитної сфери в Україні. Зокрема, необхідно:

- узагальнити основні наукові положення з досліджуваної проблематики та розкрити трансформацію сутності державного регулювання пропозиції грошей в умовах становлення ринкової економіки;
- виявити принципи й закономірності реалізації грошово-кредитної політики України;
- сформулювати вимоги до ефективного поєднання інструментів грошово-кредитної політики прямої та непрямой дії в контексті загальносвітового досвіду;
- проаналізувати еволюцію розвитку сектора фінансових посередників в Україні;
- визначити першочергові заходи щодо вдосконалення механізмів державного регулювання пропозиції грошей в економіці в період економічного зростання й інтеграції та глобалізації економічних процесів;
- обґрунтувати рекомендації щодо узгодження складових економічної політики та виокремлення грошово-кредитного механізму як одного з ключових у забезпеченні економічного зростання.

Об'єкт дослідження – трансформація процесів, методів, інструментів державного управління грошовою масою в обігу в Україні в умовах становлення ринкової економіки.

Предметом дослідження є державний механізм грошово-кредитної політики України з огляду на євроінтеграційні процеси.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що здійснення заходів грошово-кредитної політики, які передбачають ефективне поєднання прямих і непрямих інструментів з переважанням останніх, а також вдосконалення інституційно-правової компоненти впровадження грошово-кредитного механізму державного регулювання обігу грошей суттєво вплине на забезпечення стійких темпів економічного зростання і прискорення інтеграційних процесів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі проведення дисертаційного дослідження було використано комплекс взаємодоповнюючих наукових методів, серед яких:

- метод наукової абстракції, систематизації, ретроспективного аналізу для аналізу та узагальнення тенденцій розвитку грошово-кредитної сфери в умовах як ринкової, так і перехідної економіки;

- метод порівняльного аналізу, який дав змогу виділити найбільш важливі аспекти формування та впровадження грошово-кредитної політики в країнах Європейському Союзу та Північної Америки, розглянути та обґрунтувати можливість застосування їх досвіду в умовах перехідної економіки в Україні;

- системно-історичний та системно-прогностичний аспекти аналізу у поєднанні з методами аналізу державної політики в комплексі або окремо, які дали змогу дослідити та оцінити стан розвитку грошово-кредитної сфери як цілісного утворення, а також розглянути окремі елементи та запропонувати шляхи підвищення результативності та ефективності їх використання;

- метод моделювання з метою визначення взаємозв'язків грошово-кредитного механізму державного регулювання пропозиції грошей з основними макроекономічними процесами та необхідністю державного втручання у коригування динаміки розвитку економічної системи;

- графічний метод для систематизації та аналізу статистичних даних, що, в свою чергу, було використано для аргументування необхідності більш широкого впровадження грошово-кредитних важелів державного регулювання економічного зростання.

Достовірність отриманих результатів досягалася завдяки застосуванню методів наукової ідентифікації й порівняльного аналізу вітчизняних та зарубіжних літературних джерел.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є закони та підзаконні акти України; аналітичні матеріали та звіти державних органів, які відповідають за розробку та впровадження грошово-кредитної політики, у тому числі Національного банку України (НБУ), звіти міжнародних організацій; наукові та публіцистичні розробки вітчизняних та зарубіжних учених і фахівців; дані статистичної звітності Державного комітету статистики України.

Методологічну базу дослідження доповнюють положення сучасної економічної теорії, базові концепції провідних вчених і фахівців у сфері державної економічної політики в цілому та грошово-кредитної політики зокрема, а також теорії державного управління.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що
вперше:

- систематизовано підходи і погляди представників різних наукових течій щодо місця та ролі грошово-кредитної політики як одного з важелів державного регулювання економічних процесів;
- обґрунтовано систему заходів грошово-кредитного регулювання, в якій забезпечується оптимальне поєднання ринкових та адміністративних інструментів грошово-кредитної державної політики, що доцільно використовувати для більш повного забезпечення потреб реального сектора на базі моделей економічного зростання;
- визначено поняття “державний механізм монетарного регулювання” як один з ключових важелів державного управління, що полягає в сукупності принципів, методів, інструментів, інститутів та інституцій, які використовуються з метою регулювання грошово-кредитних відносин у країні та стабілізації національної грошової одиниці;

удосконалено:

- підходи щодо можливостей активного залучення небанківських фінансових посередників як однієї з ключових ланок трансмісійного механізму грошово-кредитної політики;
- формування напрямів проведення грошово-кредитної політики України відповідно до вимог ЄС стосовно використання грошово-кредитних інструментів, співвідношення основних монетарних параметрів і забезпечення непрямого впливу на загальний стан економічної системи;

дістали подальшого розвитку:

- трансформація завдань і функцій органів державної влади, зокрема Центрального банку України, Міністерства фінансів України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з метою наближення до відповідних норм ЄС;
- напрями зміни чинного законодавства України у сфері грошово-кредитного обігу з включенням найважливіших європейських директив щодо надання фінансових послуг.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження були використані у процесі аналізу стану грошово-кредитної сфери України та аналізу її відповідності нормам Європейського Союзу, при прогнозуванні динаміки економіки України й написанні аналітичних звітів Департаменту економічної та соціальної політики Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України (довідка про впровадження наукових результатів № 14-23/105 від 21 квітня 2005 р.).

Наукові результати дослідження використовуються у навчальному процесі в Національній академії державного управління при Президентові України під час викладання навчальних дисциплін “Державне управління в економічній сфері,” “Державна політика: аналіз та механізми впровадження,” “Статистичні методи в державному управлінні,” “Мікроекономіка і державна політика,” “Макроекономічна політика та аналіз її ефективності” (акт впровадження № 453 від 16 березня 2005 р.)

Окремі висновки та наукові положення дисертаційного дослідження були використані в процесі проведення семінарів у Національному центрі підготовки банківських працівників України (акт впровадження №128/03-2004 від 22 березня 2004 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою автора. Висновки та рекомендації, у тому числі й ті, що характеризують наукову новизну, одержані автором особисто. Розробки співавторів, з якими були підготовлені окремі статті, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки, отримані автором дисертаційного дослідження, були покладені в основу доповідей дисертанта на наукових та науково-практичних конференціях та семінарах:

міжнародного рівня: семінарі Міжнародного інституту державного управління “Державне управління Франції” (липень 1999 р., Париж, Франція); школі Віденського Об’єднаного Інституту “Макроекономічна політика держави в перехідній економіці” (серпень-грудень 1999 р., Відень, Австрія); конференції Асоціації інститутів та шкіл державного управління країн Центральної та Східної Європи “Державне управління та підприємництво: проблеми та перспективи” (червень 2000 р.; Москва, Росія); семінарі Інституту відкритого суспільства “Політична економія та розширення ЄС на схід” (липень 2000 р.; Будапешт, Угорщина); семінарі Банку Міжнародних Розрахунків у Віденському Об’єднаному Інституті “Забезпечення грошово-кредитної стабільності” (листопад 2000 р.; Відень, Австрія); семінарі Асоціації інститутів та шкіл державного управління країн Центральної та Східної Європи “Як бути кращим радником із стратегічних питань” (травень 2001 р., Братислава, Словаччина); семінарі Асоціації інститутів та шкіл державного управління країн Центральної та Східної Європи для викладачів модулів “Аналіз політики” (жовтень 2002 р., Братислава, Словаччина); семінарі Університету Карлтон “Аналіз напрямків державної політики” (червень-липень 2002 р.; Оттава, Канада);

національного рівня: конференціях Української Академії державного управління при Президентові України: “Державна регіональна політика та місцеве самоврядування” (травень 2000 р., Київ); “Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз” (травень 2002 р., Київ); “Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції” (травень 2003 р., Київ); конференції Національної академії державного управління при Президентові України “Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління” (травень 2004 р., Київ), науково-практичній конференції за міжнародною участю Національної академії державного управління при Президентові України “Актуальні проблеми державного управління на новому етапі державотворення” (травень 2005 р., Київ).

Результати дослідження використовуються у викладацькій роботі автора в Національній академії державного управління при Президентові України.

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції опубліковані автором самостійно та у співавторстві в одинадцяти працях, у тому числі: чотири - у фахових виданнях, сім - у наукових працях, представлених на наукових конференціях за міжнародною участю, та науково-публіцистичних виданнях.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Повний обсяг дисертації - 211 сторінок. Дисертація включає 5 додатків на п’яти сторінках, 14 таблиць, 23 рисунки. Список джерел містить 258 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, зв’язок роботи з науковими програмами і темами, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, гіпотезу і методи дослідження, розкрито наукову новизну, наукове та практичне значення дисертаційної роботи, охарактеризовано особистий внесок здобувача стосовно робіт, надрукованих у співавторстві, а також наведено дані про апробацію отриманих результатів.

У **першому розділі** – “*Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання грошово-кредитного обігу*” - розглянуто методологічні основи дослідження

грошово-кредитного механізму державного регулювання економічних процесів. Розкрито суть, місце та завдання державної монетарної політики в державному механізмі, роль грошово-кредитної політики у забезпеченні економічного зростання, визначено функції центрального банку як суб'єкта державного управління.

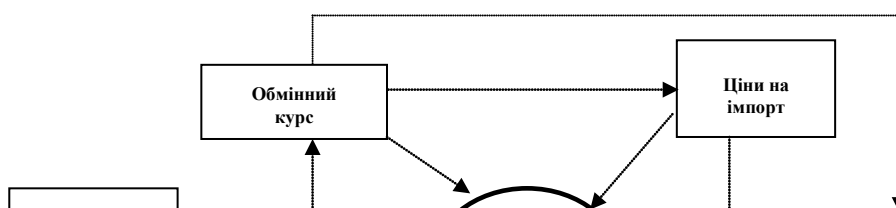
На основі аналізу наукового доробку провідних вітчизняних (В.Г.Бодрова, В.Є.Воротіна, П.І.Гайдуцького, В.М.Гейця, С.Д.Дзюбика, О.І.Кілієвича, В.М.Князева, О.Ю.Лебединської, Е.М.Лібанової, І.О.Луїної, А.В.Мерзляк, Н.О.Парфенцевої, В.Т.Пятницького, І.В.Розпутенка, В.В.Юрчишина) та зарубіжних авторів (О.Гаврилишина, Б.Гаврилишина, П.Кругмана, Й.Лінна, Ф.Мишкіна, Дж.Сакса, Л.Фігліюлі, С.Фішера, Дж.Хансена) було визначено ступінь дослідження даної проблематики, а саме ролі та місця держави у грошово-кредитному регулюванні економічних процесів.

У науці було сформовано різні підходи щодо визначення грошово-кредитної політики, її основних методів та механізмів, розроблених представниками класичної і неокласичної шкіл, кейнсіанства, монетаризму, які по-різному трактували роль держави і грошово-кредитної політики в реалізації економічної політики держави. Так, на думку науковців класичної та неокласичної шкіл, природа грошей є нейтральною, а отже, і кредитні відносини не потребують детальної уваги з боку держави. Дж.М.Кейнс та його послідовники, навпаки, вважали, що вільні ринкові відносини мають бути посилені за рахунок безпосереднього впливу держави на відсоткову ставку та кількість грошей в обігу. Подальший розвиток грошово-кредитних відносин спонукав до виділення окремої економічної школи та формування нової економічної теорії - теорії монетаризму. Контроль за зростанням грошової маси було визначено основним завданням економічної політики держави. Держава відповідає за грошово-кредитну політику, що має неабиякий вплив на раціональні очікування економічних агентів, рівень виробництва та ставки заробітної плати та полягає в узгодженій діяльності органів державної влади і спрямована на досягнення заздалегідь поставлених цілей.

У контексті проведеного дослідження різних дефініцій грошово-кредитної політики було визначено та обґрунтовано поняття державний механізм державного регулювання як сукупність принципів, методів, інструментів, інститутів та інституцій, що використовує держава з метою регулювання грошово-кредитних відносин у країні та стабілізації національної грошової одиниці.

Грошово-кредитний механізм державного регулювання є одним із важелів, які держава використовує для коригування ситуації на ринку грошей та кредиту з метою підвищення або зниження економічної активності; він не є автономним, а підпорядкований основній меті економічної політики держави - забезпеченню економічного зростання.

Підтримка темпів економічного зростання є одним з основних положень програмних документів багатьох країн світу. Аналіз зарубіжного досвіду щодо організації та функціонування ринків грошей та кредиту показав, що дієздатна грошово-кредитна система сприяє раціональному використанню ресурсів, збалансованості виробництва і його стійкому розвитку та зростанню. Крім показників, що тісно пов'язані з показниками виробництва, найбільший інтерес для аналізу становить показник інфляції, що, у свою чергу, пов'язаний з реальною процентною ставкою. Так, високі темпи інфляції сприяють підвищенню процентної ставки і, відповідно, знижують обсяги заощаджень та інвестицій, компонент яких у фактичному ВВП прямує до нуля (див. рисунок).

*Сучасна модель трансмісійного механізму
грошово-кредитної політики*

Таким чином, завдання держави в особі центрального банку щодо стабілізації інфляційних процесів є надзвичайно важливим з огляду на розробку та реалізацію політики економічного зростання в країні та на інтеграційні процеси в Європі. У цьому контексті було визначено напрями подальшого дослідження: аналіз досвіду ЄС та Європейського центрального банку у впровадженні грошово-кредитної політики з активним залученням фінансових посередників, аналіз ступеня розвитку та можливості використання потенціалу небанківських фінансових установ в Україні, коригування інструментів грошово-кредитної політики НБУ відповідно до рівня розвитку сектора фінансових посередників, що, в свою чергу, піднімає питання щодо розвитку ринку цінних паперів та фінансових послуг в Україні.

У **другому розділі** – *“Інституційно-правові засади державного регулювання пропозиції грошей”* - проаналізовано досвід організації функціонування фінансових посередників, їх завдання в контексті забезпечення реалізації грошово-кредитної політики.

Ключове місце в системі фінансових посередників посідає центральний банк.

Становлення статусу Національного банку України як органу державного управління відбувалось поетапно, а саме: повна політична та економічна залежність від уряду спостерігалася у період 1991-1995 рр., часткова політична залежність із можливістю розробки та реалізації грошово-кредитної політики України, що спричиняє відповідальність за наслідки впроваджуваної грошово-кредитної політики, була досягнута у 1995-1999 рр., про законодавчо закріплену політична та економічну незалежність НБУ може йти мова з моменту прийняття Закону України “Про Національний банк України” в 1999 р. і по цей час.

Найбільш дискусійними і на сьогодні є питання політичної незалежності центрального банку, методи, якими користується центральний банк для регулювання економічних процесів у країні, його значущість та коло завдань. Питання незалежності НБУ залишається предметом обговорень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених і фахівців. Існування певного дорадчого органу в центральному банку не є унікальною чи новою практикою. Рада НБУ, що фактично складається з осіб, призначених Президентом України та Верховною Радою України, має досить широкі повноваження, а їх рішення є обов’язковими до виконання незалежно від рішень самого Правління НБУ чи Голови

Правління, що розглядається як обмеження політичної незалежності НБУ з огляду на світовий досвід.

У процесі дослідження було виявлено, що система фінансових посередників, яка на разі сформувалася в Україні, відповідає класичній дворівневій, що складається з центрального банку як інституції першого рівня, і банківських (182) та небанківських (1478) фінансових установ, що утворюють другий рівень.

На сьогодні нерезультативну діяльність українських банків зумовлює низка суб'єктивних і об'єктивних факторів, серед яких: чинне законодавство, неврегульованість питання банківського нагляду та банківської таємниці, можливість так званого пільгового кредитування та кредитування “вибраних” підприємств, низький рівень використання контрактних зобов'язань; незадовільний фінансовий стан домогосподарств та нефінансового сектора - спад виробництва, низький рівень банківських депозитів, відносно високі показники інфляції, значний обсяг тіньового сектора економіки, що, за оцінками міжнародних експертів, становить 50-70% ВВП; суб'єктивні прорахунки, пов'язані з втручанням держави у сферу грошового обігу. Так, “домовленості” та безпосередній вплив держави на банківський сектор, “цільове” спрямування кредитів тощо аж ніяк не сприяють усуненню неспроможностей ринку, а, навпаки, ще більше їх посилюють. Іншими проявами слабкості українських банків є їх висока уразливість до фінансових криз, значна демонетизація економіки, бартерні розрахунки, збільшення кількості небанківських способів платежів.

Щодо небанківського сектора фінансових посередників, то основна проблема полягає у вкрай низькому рівні його розвитку, незважаючи на велику кількість зареєстрованих страхових, пенсійних та інвестиційних фондів, лізингових компаній, кредитних спілок тощо. В Україні внесок небанківських установ у ВВП на сьогодні становить 1-2%, а загальні активи лише можуть бути порівняні до 5% ВВП.

Потребує розробки відповідна нормативно-правова база щодо регулювання та забезпечення діяльності небанківських фінансових посередників. Одним з можливих варіантів цього є також використання кумулятивного досвіду країн Західної Європи, зокрема Європейського економічного та монетарного союзу.

У третьому розділі - *“Реформування грошово-кредитної політики в Україні в контексті європейської інтеграції”* - висвітлено засади реалізації грошово-кредитної політики України у 1991-2004 рр., вимоги Європейського Союзу щодо формування та впровадження державної політики у сфері грошей і кредиту, а також можливостей України щодо гармонізації грошово-політики з відповідними нормами ЄС.

У процесі дослідження було визначено, що регулювання грошово-кредитних відносин в Україні відбувається шляхом, що характерний для країн Західної Європи: ефективного поєднання прямих та непрямих інструментів монетарного впливу. На відміну від країн Північної Америки, де вплив прямих інструментів центрального банку зведений до мінімуму, ЄС продовжує досить широко використовувати цей доволі простий засіб. Формування та впровадження найбільш ефективної комбінації прямих та непрямих грошово-кредитних інструментів в Україні, притаманних Європейському центральному банку, де домінують останні, конче потребує створення ринку цінних паперів, що стабільно функціонує. Це, в свою чергу, неможливе без відродження довіри до уряду як емітента цінних паперів з боку як внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів.

Важливим аспектом, що стосується гармонізації з вимогами ЄС, є також підвищення конкуренції на ринку фінансових послуг і на ринку цінних паперів. За критерієм глибини та масштабності потоків капіталів, обсягом фінансових операцій, загальною кількістю цінних паперів Україна не може конкурувати навіть з багатьма країнами колишнього соціалістичного табору.

Крім того, рівень капіталізації комерційних банків України навіть за його найкращими показниками (у 2003 р. – 5% ВВП) є надзвичайно низьким. За даними Асоціації українських банків, аналогічний показник, наприклад, у Польщі приблизно становить 25%, США – 190% ВВП, Швейцарії – 210 %.

В Україні відсутня дієва стратегія монетарної політики, тим часом як стратегія монетарної політики Європейського центрального банку - це метод довгострокової дії, на підставі якого приймається рішення щодо інструментів, які слід використовувати для досягнення поставленої мети.

На сьогодні основним документом, який визначає грошово-кредитну політику України на наступний рік, є Основні засади грошово-кредитної політики на відповідний період. Проте в цьому документі немає чітко окресленого загального бачення розвитку грошово-кредитної сфери України.

Установлення Основними засадами на 2003 рік безпосередніх цільових орієнтирів не передбачалось. Було визначено, що основною метою грошово-кредитної політики в 2004 р. є підтримання стабільності гривні як монетарної передумови поступового переходу від екстенсивного економічного зростання до розвитку на інноваційно-інвестиційній основі і досягнення довгострокових соціальних, структурних та інституційних цілей, що є конгруентним практиці ЄС. З'ясовано, що політика України, спрямована на встановлення цільових показників економічного зростання без урахування інфляційної складової та використання монетарного компонента, не відповідає вимогам ЄС і навіть суперечить їм.

Перетворення грошово-кредитної політики на фактор зростання передбачає, передусім, не встановлення певних макроекономічних орієнтирів, а підвищення темпів економічного зростання за рахунок монетизації та капіталізації. Грошова маса, яка необхідна для обслуговування процесів економічного зростання, має трансформуватися у платоспроможний попит. Носієм попиту є реальний сектор економіки. Формуванню ефективного попиту має передувати чітко окреслений та прогнозований процес неінфляційного або слабкоінфляційного поглинання економікою поступово зростаючої грошової маси. Грошово-кредитна політика, стратегічним напрямом якої є економічне зростання, має здійснюватися на основі ланцюга: нагромадження капіталу - розширення попиту - зростання виробництва і рівня зайнятості - збільшення бюджетних доходів - скорочення бюджетного дефіциту - зниження інфляції.

Серед найсуттєвіших розбіжностей в інституційній сфері порівняно з нормами ЄС є відокремленість банківської системи. Виходячи з необхідності підвищення фінансової надійності банків і рівня капіталізації та забезпечення їх успішного розвитку центральний банк, насамперед, має вживати заходів щодо підвищення рівня капіталізації, формування необхідного обсягу резервів за активними операціями, зниження рівня ризикованості здійснюваних операцій, підвищення рентабельності та покращання якості активів і пасивів, забезпечення їх збалансованого зростання.

Забезпечення ефективного рівня функціонування грошово-кредитної системи можливе лише за умови розробки і реалізації обґрунтованих стратегій розвитку окремих сегментів вітчизняної економіки, проведення грошово-кредитної, валютної, бюджетно-податкової, боргової та інвестиційної політик, адекватних загальній економічній політиці держави.

ВИСНОВКИ

Отримані наукові результати дали змогу вирішити наукове завдання, що має важливе значення для розвитку вітчизняної науки державного управління, а саме:

визначено та обґрунтовано напрями та методи вдосконалення, розробки та впровадження грошово-кредитного механізму державного регулювання пропозиції грошей з огляду на наближення України до інтеграції в європейську спільноту.

Узагальнення результатів дослідження дало змогу зробити такі висновки.

1. Аналіз літературних джерел із досліджуваної теми свідчить, що грошово-кредитний механізм державного регулювання економічних процесів залишається надзвичайно важливою проблемою, що на сьогодні, незважаючи на значні наукові досягнення як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців і практиків, характеризується недостатнім ступенем дослідження. Особливого значення комплексне вивчення і розв'язання цієї проблеми набуває в контексті євроінтеграційних процесів.

Досвід західноєвропейських країн свідчить, що для посилення ролі монетарного компонента державного регулювання в умовах економічного зростання необхідним є широке залучення банківських та небанківських фінансових установ з метою більш повного використання монетарних інструментів.

2. Поняття сутності державного регулювання грошового обігу трансформувалось від визначення компетентного органу (центрального банку) впливу на грошовий обіг до поняття державного механізму монетарної політики, що є одним з важелів системи механізмів державного регулювання економічних процесів і забезпечує грошово-кредитну компоненту економічного зростання, відповідне функціонування фінансово-банківської системи та рух фінансових потоків в умовах глобалізації економічних процесів.

3. В умовах перехідного періоду в Україні особливого значення набуло створення такої системи державного регулювання грошового обігу, яка б дала змогу вживати антиінфляційних заходів у тісному поєднанні із заходами розвитку реального сектора.

З огляду на це доцільно відмовитись від встановлення цільових показників інфляції безвідносно до визначення коротко- та довгострокової грошово-кредитної політики, її цілей, механізмів, інституцій. Необхідно визначити та апробувати прямі та непрямі інструменти грошово-кредитної політики та їх дієвість, встановити курсово-валютний режим.

4. У нових умовах господарювання періоду економічного зростання важливим є широке використання грошово-кредитного механізму регулювання економічних процесів. Грошово-кредитна політика, метою якої є економічне зростання, має здійснюватися відповідно до ланцюга: нагромадження капіталу - розширення попиту - зростання виробництва і рівня зайнятості - збільшення бюджетних доходів - скорочення бюджетного дефіциту - зниження інфляції.

5. У цьому контексті необхідним кроком є нагромадження капіталу, що може бути здійснено лише за рахунок залучення широкого кола банківських та небанківських фінансових посередників. Для України велика кількість фінансових інституцій ще не означає їх високу ефективність та якість. Необхідним є підвищення їх капіталізації з використанням як економічних заходів - залучення внутрішнього та зовнішнього капіталу у вигляді інвестицій, підвищення конкуренції на ринку фінансових послуг за рахунок відкритого доступу іноземних фінансових установ на відповідні ринки України, так і організаційних заходів - реорганізації українських фінансових установ шляхом укрупнення і злиття.

6. Залучення фінансових посередників та посилення ролі центрального банку у проведенні незалежної грошово-кредитної політики є ключовим елементом монетарного регулювання економічних процесів.

Банківські та небанківські фінансові установи мають різний вплив на реалізацію грошово-кредитної політики, а отже, й на вибір відповідних інструментів у процесі її впровадження. За рахунок банківського сектора реалізується сучасний трансмісійний механізм грошово-кредитної політики, в якому використовуються прямі та непрямі засоби впливу. Зниження ринкової процентної ставки безпосередньо впливає на показники попиту та пропозиції, тим самим активізує кредитні операції, а отже, прискорює обіг грошей в економіці та сприяє поступовому нарощуванню грошової маси на ринку.

7. До вузьких місць банківського сектора та його впливу на обіг грошей можна віднести низку об'єктивних чинників: невисоку фінансову надійність, незначний рівень капіталізації, низьку рентабельність та якість активів і пасивів.

До суб'єктивних чинників можна віднести досить вузький спектр пропонованих послуг, а також високий відсоток так званих проблемних кредитів, а отже й кредитних ризиків. На сьогодні вітчизняна банківська система значно відстає від технологічних та організаційних змін, що відбуваються в сучасних банківських системах різних країн.

8. Проблемною залишається і структура кредитування реального сектора економіки. Структура активів та пасивів комерційних банків не дає змоги розширювати їх діяльність щодо надання великих та довгострокових кредитів, істотним залишається питання проблемних кредитів та кредитування секторів економіки з низькою доданою вартістю та високими кредитними ризиками.

Разом з тим вважаємо за доцільне Національному банку України розробити модель та методологію розрахунку фінансових і системних ризиків, прийнятну як для банківських, так і небанківських кредитних установ, що вдосконалив ринковий механізм регулювання кредитної діяльності в Україні.

9. У контексті викладеного вище варто вказати на заходи, яких може вжити держава щодо підвищення результативності функціонування грошово-кредитної системи, що, в свою чергу тісно взаємопов'язане із загальною макроекономічною ситуацією в країні, а отже й показниками економічного зростання. Наступними діями НБУ мають стати:

- зниження існуючих норм резервування;
- обмеження готівкових розрахунків;
- більш широке використання електронних платежів.

10. Із розвитком непрямих інструментів грошово-кредитної політики посилюється роль небанківських фінансових установ, які впливають на грошовий обіг через прискорення/уповільнення процесів нагромадження капіталу, доступ до інструментів ринків капіталу, участь в інвестиційній діяльності.

Недоліком існуючої системи небанківських фінансових установ є низький рівень капіталізації, нерозвиненість інфраструктури, невисокий рівень надання послуг, недосконалість емітованих фінансових інструментів.

Отже, Національний банк України, Міністерство фінансів, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції і Державний комітет з регулювання ринків фінансових послуг України, створивши робочу групу, мають розробити стратегію розвитку небанківських фінансових установ та його залучення до реалізації державної монетарної політики. Така стратегія обов'язково має базуватись на закономірностях функціонування аналогічного сектора країн-членів ЄС.

11. У контексті європейської інтеграції необхідно створити правові, організаційні, інституційні та інституціональні засади гармонізації грошово-кредитної політики України з комунітарною грошово-кредитною політикою Європейського

центрального банку. Поступове впровадження директив ЄС є одним з ключових моментів щодо подальшого розвитку фінансово-банківської сфери.

Це передбачає перегляд Закону України “Про Національний банк України” з метою чіткого визначення ступеня політичної незалежності НБУ, введення в чинне законодавство України у сфері фінансів та банківської справи норм відповідних директив ЄС, перехід до розробки стратегії грошово-кредитної політики України відповідно до стратегії Європейського Союзу, розширення інструментів прямої та непрямої дії з переважанням останніх.

Такі дії України, по-перше, ще раз підтвердять незворотність її бажання стати однією з країн об'єднаної Європи, що є важливим у відносинах України з міжнародними партнерами; по-друге, врегулювання грошово-кредитних відносин відповідно до директив Європейської комісії є вагомим складовою залучення позабанківських коштів – підвищення рівня довіри до українських фінансових установ.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ільченко-Сюйва Л. Роль банківської системи в економічному зростанні: світовий досвід та уроки для України // Розвиток суспільства: Монографія / За заг. ред. І.В.Розпутенка, Б.Лессера - К.: Вид-во “К.І.С.”, 2004. - С. 177-192.
2. Ільченко-Сюйва Л., Пильгун Л. Фінансовий простір об'єднаної Європи: еволюція формування та функціонування, уроки для України // Вісн. УАДУ. - 2003. - № 3. - С. 227-234. - Авторських 4 с.
3. Ільченко-Сюйва Л. Проблеми вибору та використання грошово-кредитних інструментів регулювання економіки перехідного періоду // Вісн. УАДУ. - 2003. - № 4. - С. 194-200.
4. Ільченко-Сюйва Л., Юрчишин В. Рахунок поточних операцій платіжного балансу в макроекономічній моделі стабілізаційної політики // Вісн. УАДУ. - 1999. - № 2. - С. 69-79. - Авторських 4 с.
5. Ильченко-Сюйва Л. О некоторых элементах монетарного регулирования экономики в переходный период // Современные проблемы государственного управления: Сб. ст. / Под общ. ред. В.К.Егорова, А.Я.Быстрыкова, В.М.Герасимова. - М.: РАГС, 2002. - 187 с. - С. 71-78.
6. Ільченко-Сюйва Л. Грошово-кредитна політика України та Європейського Союзу // Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління: Матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. - К.: Вид-во НАДУ, 2004. - С. 234-236.
7. Ільченко-Сюйва Л. Підвищення результативності використання грошово-кредитних механізмів за рахунок вдосконалення роботи банківської системи України // Розробка державної політики: Аналіт. зап. / Укл. О.І. Кілієвич, В.Є. Романов - К.: Вид-во “К.І.С.” 2003. - С. 53-71.
8. Ільченко-Сюйва Л. Роль центрального банку в економічному зростанні: досвід України в контексті загальносвітових тенденцій // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: Матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. - К.: Вид-во НАДУ, 2003. - С. 146-148.
9. Ільченко-Сюйва Л. Деякі аспекти виконання Україною економічних критеріїв членства в Європейському Союзі // Державне управління в умовах інтеграції України

в Європейський Союз: Матеріали наук.-практ. конф. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2002 - 360 с. - С. 282-284.

10. Ільченко-Сюйва Л. Конкурентна спроможність на ринку та реальний обмінний курс // Зб. наук. пр. УАДУ / За заг. ред. В.І.Лугового, В.М.Князева. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - Вип. 2. - В 4 ч.: Ч. IV. - 516 с. - С. 78-82.
11. Ільченко-Сюйва Л., Юрчишин В. Шаг вперед... в Европу // Финансовые риски. - 1998. - № 4 (16). - С. 81-86. - Авторських 2,5 с.

АНОТАЦІЇ

Ільченко-Сюйва Л.В. Державний механізм монетарної політики України в контексті європейської інтеграції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 - механізми державного управління. - Національна академія державного управління при Президентіві України. - Київ, 2005.

У дисертації розглядаються особливості грошово-кредитного механізму державного регулювання економічних процесів, що зумовлений важливістю утримання та примноження досягнень фінансової стабілізації та посилення ролі державної грошово-кредитної політики в реалізації стратегії економічного зростання України.

На основі аналізу моделей економічного зростання узагальнено роль грошово-кредитного механізму державного управління у регулюванні економіки. Виявлено й проаналізовано принципи та закономірності грошово-кредитної політики в Україні в перехідних умовах та оцінено нові підходи до регулювання ринку грошей в контексті інтеграційних процесів в Європі.

Проведено системний аналіз ролі та місця центрального банку в країнах зі стабільними економічними системами, країнах-членах ЄС та порівняльний аналіз інституційно-правових засад організації роботи Національного банку України. Розглянуто ступінь інституціоналізації системи фінансових посередників, на основі чого розроблено низку рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування банківських та небанківських фінансових установ в Україні.

Ключові слова: державний механізм монетарного регулювання, державне управління, грошово-кредитна політика, інструменти грошово-кредитної політики, економічне зростання, банківські та небанківські фінансові установи, європейська інтеграція, гармонізація політики.

Ільченко-Сюйва Л.В. Государственный механизм монетарной политики Украины в контексте европейской интеграции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук государственного управления по специальности 25.00.02 - механизмы государственного управления. - Национальная академия государственного управления при Президенте Украины. - Киев, 2005.

В диссертации рассматриваются особенности денежно-кредитного механизма государственного регулирования экономических процессов, что обусловлено важностью сохранения и приумножения достижений финансовой стабилизации и усиления роли монетарной политики в стратегии экономического роста в Украине.

Проанализированы модели экономического роста, обобщена роль монетарного механизма в регулировании экономики. Выявлены и изучены принципы и закономерности денежно-кредитной политики в Украине в переходных условиях, оценены новые подходы к регулированию рынка денег.

Проведен системный анализ роли и места центрального банка в странах со стабильными экономическими системами и странах ЕС, а также сравнительный анализ институционно-правовых основ организации работы Национального банка Украины. Исследована степень институционализации системы финансовых посредников в Украине. На основании этого разработан ряд рекомендаций по повышению эффективности функционирования банковских и небанковских финансовых учреждений.

Ключевые слова: государственный механизм монетарного регулирования, государственное управление, денежно-кредитная политика, инструменты денежно-кредитной политики, экономический рост, банковские и небанковские финансовые учреждения, европейская интеграция, гармонизация политики.

Lesya V. P'chenko-Syuyva. Mechanism of Government Regulation of Ukrainian Monetary Policy in the Context of European Integration. – Manuscript.

The thesis is to apply for Ph.D. in Public Administration, speciality 25.00.02 – mechanisms of public administration. – National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine – Kyiv, 2005.

The paper is focused on the analysis of particularities of monetary policy instruments as a regulation tool that is extremely important due to the necessity to maintain financial stabilization and revise the role of monetary policy within economic growth strategy in Ukraine.

On the basis of analysis of economic growth models the author summarizes the role of mechanism of government regulation of monetary area for regulating economic processes. Principles and patterns of monetary policy in Ukraine under conditions of transition as well as new approaches to money market regulation in the context of the EU integration were revealed and analyzed.

Under conditions of transition in Ukraine the most urgent efforts were done to establish such a system of government regulation of money supply and demand that would allow implement anti-inflation measures in their close combination with real sector development. Under these conditions it is necessary to turn down DIT but to work out short-term and long-term monetary policy, its goals, mechanisms, institutions. It is also vital to define and test direct and indirect monetary instruments evaluate their effectiveness and efficiency, develop exchange rate policy.

The author underlines that in economic growth period it is necessary to increase the role of monetary mechanism of government regulation of the economic processes. Monetary policy that is focused on economic growth in a country should be implemented according to a chain: capital growth – increasing demand – increasing production and employment – increasing of budget revenues – decreasing of budget deficit – decreasing inflation. Thus, in this context the

author considers that the crucial role belongs to the bank and non-bank financial institutions, their active participation in the process. A comprehensive analysis of the role and place of central banks of various developed countries and EU member states was conducted. On this basis a comparative analysis has been made to evaluate institutional and legal base for the National Bank of Ukraine functioning. The author considers degree of institutionalization of the system of financial intermediaries. Thus, a number of recommendations with regard to increasing effectiveness in Ukrainian bank and non-bank sectors were developed.

In case of Ukraine a big number of such institutions in the sector does not necessarily means their high effectiveness and quality. So, the first that should be done is to increase their capitalization ratio by economic means – attracting internal and external investments, increasing competitiveness of the financial services by opening the market for foreign bank and financial institutions, as well as organizational efforts should be taken – reorganization of Ukrainian financial institutions through enlarging and margining. Bank and non-bank financial institutions have different impact on monetary policy implementation. Thus, different packages of monetary instruments should be considered.

While indirect monetary instruments are not that developed and widely spread NBU can rely on administrative measures that are relatively cheap, easy to understand and do not have that big time lag. Although the effort to switch to market instruments should be taken. With the indirect instruments development in the market the role of non-bank financial institutions increases significantly. They impact the market by boosting/interrupting capital accumulation, access to instruments of capital markets, investment.

So, the NBU, Ministry of Finance, Ministry of Economy of Ukraine and European Integration Issues, and State Committee of Ukraine of Regulation Financial Services Markets creating a working group must work out a Strategy of non-bank financial institutions development in Ukraine and its part within monetary policy implementation/ Such a Strategy should be necessarily based upon patterns of the EU member states.

Firstly, it includes revision of the current Law of Ukraine “On the National Bank of Ukraine” and harmonization of correct Ukrainian legislation with the corresponding norms of the EU. EU directives on regulation financial sphere and banking should be introduced into the Ukrainian current legislation. Secondly, a comprehensive long-term strategy of monetary policy of Ukraine should be developed in compliance with the EU one. It should include plan of broadening variety of direct and indirect monetary instruments with regard to the stage of development of bank and non-bank financial institutions.

Key worlds: government mechanism of monetary regulation, public administration, monetary policy, monetary instruments, economic growth, bank and non-bank financial institutions, European integration, harmonization of government policy.